

Tepe, F., B., (2024). Kitap Tanıtımı – Şahmaran ile Fantastik Yolculuk: Musa Abdi'den Ignác Kúnos ve Oğuz Tansel'e. *Folklor Akademî Dergisi*. Cilt:7, Sayı:3, 1467 – 1470.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 02.09.2024

Kabul / Accepted: 04.11.2024

Kitap Tanıtımı / Book Review

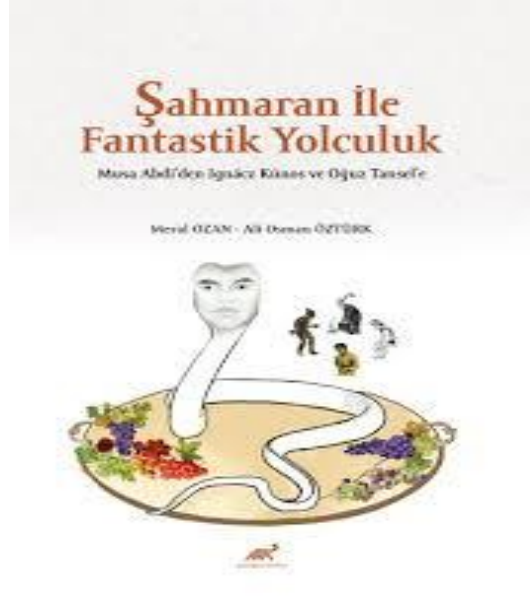

DOI: 10.55666/folklor.1542388

**ŞAHMARAN İLE FANTASTİK YOLCULUK: MUSA
ABDİ'DEN IGNÁCZ KÚNOS VE OĞUZ TANSEL'E**

Fatıma Betül TEPE*

Ozan, Meral & Öztürk, Ali Osman (2022). *Şahmaran İle Fantastik Yolculuk Musa Abdi'den Ignác Kúnos ve Oğuz Tansel'e*, Çanakkale: Paradigma Yayınları, s. 365, ISBN: 978-625-8118-03-2

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Ana Bilim Dalı, fbetultepee@gmail.com, ORCID: 0009-0006-4214-1284

Türk anlatı geleneği içinde yaygın olarak anlatılan, sözlü ve yazılı kültür ortamında varyantlarına rastlanan geleneksel anlatılardan biri, Şahmaran efsanesidir. Gerek *Binbir Gece Masalları*'nda gerekse Taberi tarihinde yerini alan Şahmaran efsanesi, Türk coğrafyasında da oldukça sevilmiş ve çeşitli varyantları ile günümüze ulaşmıştır.

Bu anlatının geniş kabul görmesi üzerine, Şahmaran efsanesi üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan bir tanesi de Meral Ozan ve Ali Osman Öztürk tarafından yazılmış olan *Şahmaran ile Fantastik Yolculuk Musa Abdi'den Ignác Kúnos ve Oğuz Tansel'e* isimli eserdir. 2022 yılında yayımlanan eser, Şahmaran anlatısının muhtelif varyantlarını değişik açılardan mukayese etmeyi amaçlamaktadır. Musa Abdi'nin 1429/30 yılları arasında kaleme aldığı *Camasbnâme* ışığında *Çobanın Oğlu* (Ignác Kúnos) ve *Mavi Gelin* (Oğuz Tansel) isimli iki anlatıdan hareketle Cumhuriyet döneminde yayımlanan hikâye kitapları da mukayeseye dâhil edilmiştir.

Bu mukayeselerin yanı sıra, Şahmaran efsanesinin, sadece Türk coğrafyasında değil, Hurri, Hitit, Sümer, Hint, Çin ve Uygur/Altay mitolojilerinde izlerini bırakarak farklı kültürlerde de sözlü ve yazılı kültür yoluyla varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir. II. Murat döneminde yaşamış olan Musa Abdi ise 1429/30 yılları arasında *Camasbname* isimli bir eser kaleme almıştır. *Camasb/Camisap* isimli çerçeve hikâyenin etrafında oluşan çeşitli iç hikâyelerle metnini oluşturan Musa Abdi, farklı anlatılardan eklemeler yaparak metnini tamamlamıştır. Yazarların yapmış olduğu araştırmaya göre bu eser, Türk edebiyatındaki ilk Şahmaran yazılı kaynağıdır. 15. yüzyıldan günümüze kadar hem Şahmaran anlatısı hem de içerisinde bulunan iç hikâyeler devamlı olarak değişerek günümüze ulaşmıştır. Cumhuriyet döneminde ise kökene dönüş tezi etrafında Şahmaran ana metni başta olmak üzere iç hikâyeler dönemin şartlarına göre yeniden yazıya geçirilmiştir.

Bu yeniden yazım süreci, Cumhuriyet döneminde de birçok kez tekrarlanmış ve Şahmaran anlatısı farklı versiyonlarıyla edebi ve kültürel yaşamda kendine yer bulmuştur. Cumhuriyetten önce birçok kez kaleme alınan *Camasbnâme*, ilk defa 1874 yılında hikâye kitabı olarak yayımlanmıştır. 1931 yılında Süleyman Tevfik tarafından yeni harflerle yayımlanan eser, daha sonra Muharrem Zeki Korgunal (1933), Selami Münir Yurdatap (1937/70) ve Fevzi Görgen (1973) tarafından yeniden kaleme alınmıştır. Bunların yanı sıra Türkiye'de televizyon ve sinemanın yaygınlaşmasıyla birlikte Şahmaran anlatısı sinemaya uyarlanmıştır. Elimizde bulunan kitap ise Cumhuriyet dönemi yazarlarına çok fazla değinmeden başta Ignác Kúnos'un yazdığı *Çobanın Oğlu* ve Oğuz Tansel'in yazdığı *Mavi Gelin* masalları olmak üzere Cumhuriyet döneminde yazılan Şahmaran hikâyeleri üzerinde durmuş ve Musa Abdi'nin *Camasbnamesi* ile olan benzerlikleri/farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Şahmaran anlatısının farklı zamanlardaki yeniden yorumları ve uyarlamaları ışığında, eserin kökeni ve tarihsel süreçteki gelişi de ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Yedi bölüm ve eklerden oluşan eserin ilk bölümünde *Camasbnâme'nin* ortaya çıkış tarihi araştırılmıştır. Yapılan araştırmalarda *Binbir Gece Masalları'nda* bulunan "*Yılanlar Şahı*" isimli hikâyenin Şahmaran anlatısı olduğu belirlenmiştir. Fakat yazarların ifadesiyle Şahmaran hikâyesi, "*Alaeddin ve Sinbad'ın maceraları gibi sonradan ilave edilen metinlerden olup 479/483 ile 536 geceleri arasında geçer.*" (Ozan-Öztürk, 2022: 28) "Türk El Yazmaları" kataloglarında ise *Camasbnâme (Şahmaran)* hikâyesine 1429/30 yılları arasında Musa Abdi tarafından II. Murat'a sunulmak üzere yazıldığı belirlenmiştir. Ayrıca Musa Abdi'nin *Camasbnâme'si* incelenerek *Camasbnâme* çevirisinin sadece bir çeviri olmadığı ve hikâyeye eklemeler yapıldığı ortaya konulmuştur.

Camasbnâme'nin tarihi ve edebi boyutları incelenirken, bu eserin yazma nüshaları ve Cumhuriyet dönemindeki farklı hikâye kitaplarına da dikkat çekilmektedir. İkinci ve üçüncü bölümlerde Musa Abdi'nin kaleme aldığı *Camasbname* isimli eserin, yazma nüshalarının yanında hikâye kitaplarının da (Zeki Korgunal: *Resimli Şahmaran Hikayesi*, Selami Münir Yurdatap: *Resimli Tam Şahmaran Hikayesi*, Süleyman Tevfik Özzorluoğlu: *Şahmaran Hikayesi*, Fevzi Görgen: *Hakiki Şahmaran Hikayesi*, Oğuz Tansel: *Mavi Gelin*) Cumhuriyet döneminde yayımlandığından bahsedilir. Ayrıca bu bölümde Cumhuriyet öncesi (Ignác Kúnos: *Çobanın Oğlu*) ve sonrası çeşitli Şahmaran anlatılarının kısa özetleri verilerek Musa Abdi'nin *Camasbname*'sinde yer alan iç çerçeve hikâyelerle aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılır.

“*Anlatı Karakterlerinin Fantastik Dünyası*” isimli dördüncü bölüm ise *Camasbnâme* etrafında ortaya çıkan diğer anlatıların incelendiği bölümdür. Yazarların incelediği eserlerde hareketli hikâye (*Şahmaran/Cihan Şah*), halk masalı (*Çobanın Oğlu*) ve sanat masalı (*Mavi Gelin*) olarak tespit edilen üç farklı Şahmaran anlatısı farklı açılardan karşılaştırılmıştır. Bu bölümde ilk olarak Camasb isminin kökeni araştırılarak Camasb’ın M.Ö. 6.-4. yüzyılda yaşamış olan İranlı bir filozof olup olmadığı tespit edilmeye çalışılır. Ayrıca Avesta ve Mezdiyesnâ kaynaklarında geçen Camasb ile Abdi’nin eserindeki Camasb arasındaki benzerlikler ve farklılıklar bulunarak Abdi’nin ve Cumhuriyet dönemi yazarlarının (Selami Münir Yurdatap, Süleyman Tefik Özzorluoğlu ve Fevzi Görgeç) Camasb üzerinde yaptığı değişiklikler üzerinde durulur. Örneğin Şahmaran’ın etinin kaynatılıp ilkinin Şemhur’un ikincisinin Camasb’ın içtiği bölümler Cumhuriyet öncesinde ve sonrasında yayımlanan eserlerde ortak olarak gösterilirken Camasb’ın yeraltından çıktıktan sonra vücudunda bulunan lekeler farklılık göstermektedir. Abdi’nin metninde belinden dizine kadar kara olan bu lekeler Yurdatap’ın metninde ‘ak’ lekeler ve Korgunal ve Özzorluoğlu’ndan sonra ise parlak pullara dönüşmüştür.

Bu bağlamda, dördüncü bölümde, *Camasbnâme*’nin etrafında şekillenen farklı anlatıların karakterleri ve bu karakterlerin fantastik dünyaları detaylı bir şekilde incelenmektedir. “Şahmaran’, hikâyenin merkezinde yer alan oldukça güçlü bir karakterdir. Halk arasında yaygın olan ve ‘yılanların şahı’ anlamına gelen “Şahmaran”/“Şahmeran” adı Özdemir’in sözleriyle Farsça “Şah-ı mârân’dan deforme” bir kavramdır.” (Ozan-Öztürk, 2022: 89) Ayrıca, yılanların hükümdarının Taberi tarihinde Yemliya olarak geçtiği ve Abdi anlatısında Şahmaran olarak değiştirildiği belirtilmektedir. Bunun yanında, Abdi’nin 15. yüzyılda kaleme aldığı Şahmaran’ın cinsiyetinin eril iken Cumhuriyet dönemi anlatılarında dişil olarak değiştiği ortaya konulur. Korgunal’ın (1933-1935) ve Yurdatap’ın (1970) eserlerinde eril olarak resmedilen Şahmaran, Özzorluoğlu (1933) ve Görgeç’de (1973) dişil olarak tasvir edilmiştir. Hikâye kitaplarında başı insan olarak tasvir edilen Şahmaran ise Abdi’nin eserinde sadece yüzü insan şeklindedir. Yazarlar, bu durumun sebebinin Abdi’nin kalemine özgü olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, Taberi tarihinde eril ve yılan benzeri kahramanın gerçek bir karakter olarak ilk defa Abdi’nin metninde karşımıza çıktığı belirtilir.

Bu bölümün alt başlıklarında, Abdi’nin Şahmaran hikâyesini kurgularken insan yüzünü hangi kaynaktan almış olabileceği ve tarihteki eril/dişil yılanların tespit edilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Hitit, Sümer, Hurri ve Çin kaynakları incelenerek tarihte insan yüzlü yılanlar araştırılmakta ve Musa Abdi’nin eserindeki Şahmaran’ın özellikleri ile kaynağına ulaşmaya çalışılmaktadır. Kısaca, bu alt bölümde Şahmaran’ın kökenine inilmekte ve bunu yaparken dünya tarihinde var olan yeraltı yılanları tespit edilerek *Camasbnâme* ile benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmaktadır.

Bu bölümün ilerleyen kısımlarında, ana hikâye ve çerçeve hikâyede geçen kahramanların benzerlikleri ve farklılıkları mevcut Şahmaran hikâyeleri temelinde incelenmiştir. Bu alt bölümlerde özellikle Musa Abdi, Ignác Kúnos ve Oğuz Tansel’in anlatıları üzerinde durulmuştur. *Camasbnâme*’de iç hikâyede ana karakter olarak anlatılan *Cihan Şah* hikâyesi, zaman içerisinde farklı isimlerle yeniden yazılmıştır. *Mavi Oğlan* (Oğuz Tansel) ve *Çoban’ın Oğlu* (Ignác Kúnos) isimleriyle yeniden kurgulanan *Cihan Şah* hikâyesi, olay örgüsü açısından birbirlerine benzemektedir. Örneğin, üç kahraman da yaşlı bir babanın evladıdır. Babanın ölümü üzerine ya da tecrübe kazanmak için evden ayrılan bu kahramanlar, bilge bir insandan öğüt alarak zorlu maceralar atlatıp asıl hedeflerine ulaşırlar. Yazarlara göre, bu iki masal *Camisabnâme*’nin iç hikâyesi olan *Cihan Şah* masalı ile benzerlik göstermektedir. Bunun yanında, bu masallar kendi içlerinde *Camisap*’a da benzemektedir. Kısaca, Abdi’nin yazmış olduğu *Camasbnâme* eserindeki çekirdek vaka, çeşitli varyant ve hikâye kitaplarında korunmuştur.

Buna ek olarak, masallar arasındaki benzerliklerin yanı sıra her birinin özgün yönleri de dikkat çekmektedir. Anlatılan her masal, yeniden yazım sırasında bazı değişiklikler göstermiş olsa da hikâyelerin genel çerçevesine bakıldığında başlangıç epizodundan sonuç epizoduna kadar aslında aynı iskeletten oluştuğu görülür. İsimler ve yerler değişse de *Cihan Şah* (Musa Abdi), *Mavi Gelin* (Oğuz Tansel) ve *Çobanın Oğlu* (Ignác Kúnos) masalları, aynı iskelet etrafında farklı kahraman ve yer isimleriyle yeniden yazılmıştır. Hem Cumhuriyet döneminde kaleme alınan Şahmaran hikâyeleri hem de Ignác Kúnos ve Oğuz Tansel’in masallarındaki ortak motifler (arama yolculuğu motifi, kahramana yardımcı bilge kişi motifi, yasaklı oda, yasak ihlali motifi, sevgili ve kötü ruh motifleri)

metinlerarası ilişkiyi belirgin hâle getirmiştir. Bu bağlamda, hem Abdi'nin eserindeki anlatım biçimlerinin hem de diğer yazarların benzer temaları işleyiş şekillerinin derinlemesine incelenmesi, geleneksel hikâyelerin modern formlara evrimindeki ortak noktaları ve farklılıkları anlamamıza olanak tanımaktadır.

Bu eser, geleneksel anlatıların dönüşümünü ve modernize edilmiş formlarını incelemesi açısından önemli bir katkı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda sanat masallarının geleneksel anlatılarla olan etkileşimini derinlemesine ele almasıyla da halk bilimi çalışmalarına yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Eser, geçmişteki ve günümüzdeki anlatıların dinamiklerini anlamak için değerli bir kaynak sunarak hem kültürel mirasın korunmasına hem de bu mirasın çağdaş yorumlarına ışık tutmaktadır. Yazarların titiz araştırmaları, farklı dönemlerdeki anlatıların nasıl evrildiğini, toplumsal değişimlerle nasıl etkileşim içinde bulunduğunu ve bu süreçte sanat masallarının rolünü gözler önüne sererek okuyucuya zengin bir kültürel bakış açısı sunmaktadır.

Kaynaklar

OZAN, Meral & ÖZTÜRK, Ali Osman (2022). *Şahmaran İle Fantastik Yolculuk Musa Abdi'den Ignác Kúnos Ve Oğuz Tansel'e*, Çanakkale: Paradigma Yayınları.